

Liefde als het erop aankomt

Van Daniela Krien verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos *uitgevers*

Ooit zullen we elkaar alles vertellen

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Daniela Krien

Liefde als het erop aankomt

Vertaald uit het Duits
door Annemarie Vlaming

Ambo|Anthos
Amsterdam

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

ISBN 978 90 263 4835 8

© 2019 by Diogenes Verlag AG Zürich

All rights reserved

© 2020 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos *uitgevers*,

Amsterdam en Annemarie Vlaming

Oorspronkelijke titel *Die Liebe im Ernstfall*

Oorspronkelijke uitgever Diogenes Verlag

Omslagontwerp Roald Triebels, Amsterdam

Omslagillustratie *Faith* © Eric Zener

Foto auteur © Gerald von Foris/Graf Verlag

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Paula

De dag waarop Paula constateert dat ze gelukkig is, is een zondag in maart.

Het regent. In de nacht was het al begonnen en sindsdien was het niet meer opgehouden. Als Paula tegen halfnegen wakker wordt klettert het op het schuine slaapkamerraam. Ze draait zich op haar zij en trekt de deken tot aan haar kin. Ze is die nacht geen enkele keer wakker geworden. Ze kan zich ook geen dromen herinneren.

Haar mond is droog, en een licht drukkend gevoel in haar hoofd herinnert haar aan de vorige avond. Wenzel had gekookt en er een Franse rode wijn bij opengetrokken. Na het eten hadden ze naast elkaar op de bank muziek zitten luisteren – Mahlers *Lied von der Erde*, Beethovens laatste pianosonate, liederen van Schubert, Brahms en Mendelssohn. Op YouTube hadden ze naar verschillende uitvoeringen gezocht, die ze met elkaar vergeleken, en ze waren als een kind zo blij als ze het eens waren over welke de beste was.

Paula had bij hem kunnen blijven, de nacht met hem kunnen doorbrengen, maar ze had gezegd dat ze haar medicijnen thuis had laten liggen. De hormoonzalf zat in haar handtas. Ze

miste alleen tandenborstel en reinigingsmelk. Wenzel zou die dingen onbelangrijk hebben gevonden en haar hebben overgehaald om te blijven.

Tegen twee uur 's nachts had ze een taxi genomen. Wenzel was voor het huis blijven staan tot de auto de hoek om was.

Ze pakt de waterfles die naast haar bed staat en drinkt wat, dan zet ze haar telefoon aan en leest zijn berichtje. *Goedemorgen, lieverd. Mijn eerste gedachte is zoals altijd aan jou.* Elke ochtend en elke avond een groet. Tien maanden al, zonder ook maar één keer over te slaan.

Ook Leni is op Wenzel gesteld, en Wenzel op Leni.

Bij hun eerste ontmoeting had hij indruk op haar gemaakt met een bliksemsnelle schets van haar gezicht. De overeenkomst was verbazingwekkend, en Leni wilde meer, om ermee te kunnen pronken op school.

Paula kijkt op de klok. Nog negen uur voordat Leni thuiskomt. Ze zal haar spullen in een hoek gooien, 'Hallo' mompelen en zich in haar kamer terugtrekken, of een zonder punten en komma's voorgedragen weekendverslag uitbrengen, geïllustreerd met foto's van haar halfbroertje en -zusje, en hoog opgeven van Filippa's kookkunsten.

Terwijl Paula zijn ochtendgroet beantwoordt verlangt ze naar Wenzel.

's Morgens vroeg heeft ze het meest zin in hem. Terwijl ze koffiezet in de keuken stuurt ze hem een niet mis te verstaan bericht.

Sinds Wenzel er is mist ze Leni niet meer zo erg in de week-ends. En wat kan ze doen? Leni is geen klein kind meer. 's Morgens voor de spiegel oefent ze hoe je op verschillende manieren

kan glimlachen, ze knipt gaten in haar broeken, draagt shirtjes die op het oog toevallig van haar schouders glijden, doet lipgloss op en verstuurt raadselachtige berichtjes naar de klassenchat van 1b, die meestal bestaan uit emoji's en afkortingen. Ze praat soms aan één stuk door, om zich niet veel later in een agressief zwijgen te hullen. Met nachtmerries komt ze niet meer naar haar toe, en naakt heeft Paula haar dochter al lang niet meer gezien. Zelfs niet toen Leni op een ochtend vroeg of je op je dertiende al hangtieten kon hebben. Ze had naar Paula's borsten gekeken en geconstateerd dat ze 'zo'n' vorm hadden. En toen tekende ze met haar rechterhand een belachelijk overdreven vorm in de lucht, terwijl ze haar linkerarm tegen haar bovenlichaam gedrukt hield. En nog voordat Paula antwoord kon geven verweet Leni haar dat ze alleen maar de slechtste dingen aan haar had doorgegeven: haar zomersproeten en haar lichte huid, haar rode haar, haar knokige knieën, haar bijziendheid en haar moeite met de vakken natuur- en scheikunde.

Erfelijkheid was toeval en geen beslissing, had Paula opgemerkt, waarna ze haar dochter een aai over haar bol had willen geven. Maar Leni dook weg, liep de kamer uit en sloeg de deur dicht. Even later kwam ze terug en stortte zich in Paula's armen, alsof ze zichzelf wilde opladen voor de volgende fase van afstand.

Het regent nog steeds. Paula perst sinaasappels uit en schuimt melk op voor de koffie. Op tafel staat een bos tulpen.

Een jaar eerder zou ze nog in paniek zijn geraakt door de lengte van de voor haar liggende dag. Ze was gaan schoonmaken of de was gaan doen, een stuk gaan hardlopen, naar de bioscoop gegaan, of ze had Judith gebeld of ze mee mocht naar haar paard. Het had niet uitgemaakt wát ze deed, het ging erom dát

ze iets deed. Want anders waren de demonen gekomen om haar op te jagen.

* * *

Na de scheiding van Ludger had ze zich vaak afgevraagd wanneer het einde was begonnen. Wanneer waren de dingen uit de hand gelopen?

Johanna's dood was een beslissende breuk geweest. Maar inmiddels dateerde ze hun falen op andere, vroegere gebeurtenissen, verder, steeds verder terug, tot er geen *verder terug* meer was.

Begonnen was het allemaal met een feest.

Paula en Judith waren toevallig langsgekomen toen de natuurvoedingswinkel in Südvorstadt openging. Ze waren bij het meer geweest, hadden naakt in de zon gelegen, elkaar met zonnebrandcrème ingesmeerd, ijsjes gegeten en veel aandacht getrokken. Tevreden met zichzelf en het effect dat ze hadden op anderen waren ze vervolgens langs de hertenkamp en door het Auwald terug naar de stad gefietst, waar nog altijd een drukke hitte hing.

Al van veraf hadden ze de ballonnen gezien, de plantenbakken vol bloemen en een grote groep mensen voor de winkel. Ze hadden zin in een koel drankje en daarom stopten ze.

Ludger stond niet ver bij de deur vandaan toen ze de winkel binnenliepen. Paula zag hem meteen. Later zei hij dat ook hij haar uit zijn ooghoeken had opgemerkt en haar met zijn blikken had gevolgd. Paula droeg een mosgroene strapless jurk en een zonnehoed waar haar rode krullen onderuit goldfen.

Buiten brandde de zon, de geur van uitlaatgassen en lindebloesem hing in de straten, en met elk zuchtje wind waaide de

broeierige zoete mengeling de winkel in. Ludger droeg een linnen overhemd. Zijn haar was blond, zijn ogen waren blauw. Geen veroveraarstype.

Niet veel later verlieten ze het feest. Met de fiets aan de hand liepen ze naast elkaar te kletsen.

Ludger keek steeds weer haar kant uit, maar als ze terugkeek wendde hij zijn blik af. Als hij langer aan het woord was bleef hij staan.

Net als Paula zocht hij de schaduw op.

Aan de rivieroever raakte hij terloops haar arm aan.

Op een bankje in het park in het avondlicht kuste ze hem.

*

De eerste weken zagen ze elkaar dagelijks.

Hun afspraakjes begonnen bij een eik in het Clara-Park. Paula, die altijd te vroeg kwam, zag hem met zijn racefiets het pad op rijden en begon al van veraf naar hem te zwaaien. Elk weerzien begon met een lichte verlegenheid, die na de eerste kus evenwel verdween.

Met de boom als vertrekpunt maakten ze wandelingen door de parken en de aangrenzende wijken van de stad. Paula hield van de manier waarop hij zijn hoofd scheef legde en straalde als hij haar aankeek. Ze vond zijn lage stem en rustige manier van praten prettig. Zijn beweeglijkheid was aanstekelijk, en ze was onder de indruk van zijn kennis over ecologisch bouwen, autarisch leven en flora en fauna.

Regelmatig kwam Ludger haar opzoeken in de boekwinkel.

Soms zag ze eerst zijn hoofd opduiken als hij met de roltrap de literatuurafdeling op kwam. Soms verraste hij haar terwijl

ze boeken aan het uitzoeken was of bestellingen invoerde. Dan raakte hij voorzichtig haar hand of haar arm aan, en als ze zich naar hem omdraaide deed het haar stiekem deugd dat het haar collega's niet kon ontgaan hoe goed hij eruitzag.

Hun nachten samen brachten ze bij hem door. Eén enkele keer had hij de nacht in haar appartement doorgebracht, dat ze in die tijd met Judith deelde. Met pizza en rode wijn hadden ze met z'n drieën bij elkaar gezeten. Van elk gespreksonderwerp sloeg Ludger een bruggetje naar zijn vakgebied – de ecologische voetafdruk die een mens achterliet, en hoe je die zo klein mogelijk hield. Steeds weer onderbrak hij Judith om ergens dieper op in te gaan of een onnauwkeurige formulering te corrigeren.

Paula had de wippende voet en de gespannen trek om de mond van haar vriendin gezien en wist hoe laat het was.

De volgende dag kwam Judith haar kamer in. Met een stapel medische vakliteratuur in haar handen verkondigde ze Paula dat ze zo vlak voor haar afstuderen rust in huis wilde en het beter was als Ludger voorlopig niet meer kwam.

*

's Nachts lagen ze dicht tegen elkaar aan.

Altijd raakten hun handen of voeten elkaar. Paula streeelde zijn rug, telde onderwijl de klokslagen van de kerktoren aan de overkant, en als er nog genoeg tijd overbleef tot de dag aanbrak legde ze haar hand tussen zijn benen.

Ze maakte zich geen zorgen over de manier waarop ze met elkaar sliepen, en dat Ludger bij alles wat ze deden 'dat' zei. Vind je dát fijn? Wil je dát? Ze verbaasde zich er ook niet over dat hij terugdeinsde toen ze voor het eerst met haar tong de onbenoembare plekken van zijn lichaam verkende. Uiteindelijk stond hij

het toe. Heel stil lag hij erbij, zijn armen over zijn gezicht geslagen.

Daarna spraken ze open met elkaar.

Ludger vertelde over de dood van zijn ouders. Toen hij vertelde hoe ze achter in een file waren verpletterd door een vrachtwagen, kreeg zijn stem een houderige klank. Ze waren naar hem onderweg geweest. Een paar dagen eerder had hij zijn architectuurdiploma gekregen.

Paula kuste zijn schouders en hals, en hij legde zijn hoofd tegen haar borst.

*

Een paar maanden na hun eerste ontmoeting vroeg Ludger of ze op kantoor kon langskomen. Hij klonk opgewonden, maar wilde niet verklappen waarom. Toen Paula bij Brinkmann & Krohn verscheen draaiden de gebroeders Brinkmann zich gelijktijdig grijnzend om op hun stoel. Ludger boog zijn hoofd, pakte Paula's hand en trok haar mee de vergaderruimte in.

Op de tafel lag de plattegrond van een appartement. Het was een loft met vier meter hoge plafonds en driehonderd vierkante meter woonoppervlakte. Zonder adem te halen legde hij haar uit op welke plekken verhogingen kwamen die de ruimte van structuur moesten voorzien, waar de trap naar een vide moest komen en waarom wonen ook zonder afzonderlijke kamers, ja, zelfs zonder scheidingswanden, functioneerde. Meegesleept door zijn eigen enthousiasme verkondigde hij ten slotte tussen neus en lippen door: 'Daar gaan wij wonen.'

Paula zei niets. Ze had wat tijd nodig om het te bevatten.

Het schoot haar te binnen hoe vaak hij had gezegd dat de kerk tegenover zijn woning hem deprimeerde. Ludger wilde er

niet dagelijks aan herinnerd worden wat voor ontzagwekkende bouwwerken de ‘christenmensen’, zoals hij hen noemde, voor hun god hadden gebouwd.

‘Wat vind je ervan?’ vroeg hij. ‘Ben je blij?’

De volgende dag fietsten ze naar de bezichtiging. Ze spraken af bij de eik in het park. Uitgerust met muts, sjaal en handschoenen fietsten ze naar een van die wijken waar Paula niet graag kwam, maar waarvan Ludger voorspelde dat ze een stormachtige opkomst zouden gaan beleven. De loft lag in een met bomen omzoomde en beklinkerde straat, keek uit op het kanaal en had de afmetingen van een stationshal. In de buurt waren niet alleen geen kerken, ook verder was er niet veel. Ongepleisterd rezen de muren voor haar op, binnen was het koud, en haar eerste impuls was maken dat ze wegkwam.

Ludger spreidde de plattegrond uit op de grond. Hij mat met grote passen het vertrek op, controleerde muren en ramen en begon te beschrijven. Paula kon het keukenblok op de houten verhoging zien staan, kon de vloerplanken al onder haar voeten voelen, liep de trap naar het slaapgedeelte al op en keek, over de reling van de vide geleund, al uit over het hele vertrek.

*

Het afscheid van Judith viel haar zwaar.

Vijf mooie jaren hadden ze samengewoond. Niemand anders stond zo dicht bij haar. Als baby waren ze door hun moeders in vrijwel identieke wandelwagens naast elkaar voortgeduwd, ze hadden op dezelfde crèche gezeten, op dezelfde kleuterschool, dezelfde school. Samen hadden ze communie gedaan, ze waren in dezelfde maand van hetzelfde jaar voor het eerst ongesteld

geworden, en allebei hadden ze Naumburg op hun achttiende verlaten. Judith was voor een studie geneeskunde naar Leipzig vertrokken, Paula voor een opleiding tot boekhandelaar naar Regensburg.

Op de dag van de verhuizing stond Judith de hele tijd ongeïnteresseerd in de weg. Alle loftuitingen op het appartement hoorde ze zwijgend aan, en nog voordat de laatste doos uit de verhuiswagen was getild nam ze afscheid van Paula.

*

In de eerste maanden dat ze samenwoonden werd Ludger door maar één ding in beslag genomen: een renovatieproject in het stadscentrum. Het ging om een huis uit de zeventiende eeuw. Ondanks renovatie werd het steeds opnieuw door vocht en schimmel aangetast. De oorspronkelijke architect was van de opdracht af gehaald. Zijn nieuwe kostenraming lag ver boven de oorspronkelijk begrote bovengrens, en Ludger nam de gelegenheid te baat. Hij schreef een offerte waar niemand onder kon gaan zitten. Die was zo voordelig dat het wantrouwen opwekte, en de oplossing klonk te mooi om waar te zijn.

De uitvinder van de methode, restaurateur Henning Großschmidt, had de *Temperierung* volgens het warmteverdelingsprincipe succesvol getest in vele kastelen en musea. Ludger was student bij hem geweest; hij had diverse colleges bij Großschmidt gevolgd.

In plaats van de gebruikelijke verwarmingselementen werden verwarmingsbuizen in de buitenmuren geplaatst en weggewerkt onder het stucwerk, en de gelijkmatige, op alle verdiepingen werkende warmte maakte een eind aan het probleem. Het binnenklimaat verbeterde, de luchtkwaliteit nam toe, en zowel het

energieverbruik als de onderhoudskosten waren gering.

Zelfs tijdens het avondeten kwamen de plattegronden op tafel en legde hij Paula uit hoe diep onder de stuclaag de buizen zouden komen te liggen, van welk materiaal ze waren en in welke gebouwen de methode al succesvol was toegepast. Het woord ‘temperiering’ klonk bijna eerbiedig uit zijn mond, en nooit bracht de planning van de aanstaande bruiloft hetzelfde enthousiasme bij hem teweeg.

Ludger wilde niet trouwen voor de kerk, en Paula schikte zich daarin. Harmonie creëren door in te stemmen voelde goed. Van haar kant van de familie kwamen ook de meeste bruiloftsgasten. Ludger had de gebroeders Brinkmann en hun vrouwen uitgenodigd, en het clubje dat ook bij de verhuizing had geholpen. Van zijn familie kwam niemand. Zijn contacten beperkten zich tot collega’s, opdrachtgevers en werklui.

Paula had de planning van het diner op zich genomen, evenals de keuze van de drank, het ontwerp van de uitnodigingen en de decoratie van het appartement. Alleen over de muziek had Ludger willen meepraten.

Een halve nacht lang hadden ze bij elkaar gezeten. Ludger zocht tussen zijn jazzplaten naar de beste stukken, al rokend, soms zachtjes meeneuriënd, en toen Paula na haar tweede glas wijn spontaan begon te dansen keek hij toe. Hij deed dat met die typische verlegenheid die Paula inmiddels van hem kende.

Met gebogen hoofd en opgetrokken schouders, zijn bierflesje dicht aan zijn mond, zat hij te kijken. Zijn blik volgde haar.

Toen Paula zich op zijn schoot liet vallen zette hij zijn bier aan de kant, legde zijn arm om haar middel en kuste haar. Meteen daarop duwde hij haar weg en stond op. Zijn lijf spande zich aan, zijn blik ging één keer de hele ruimte rond, waarna hij geest-

driftig verkondigde dat ook voor deze woning temperierung de beste oplossing was.

Geen mens was zoals je hem hebben wilde.

Paula hoopte dat de tijd de kloof tussen wens en werkelijkheid zou dichten.

* * *

Ze loopt nog in haar nachthemd als ze na het ontbijt het balkon op gaat en naar de tuin beneden kijkt. Het is Paula's vijfde woning in deze stad; eindelijk voelt ze zich prettig.

Krokussen en sneeuwkllokjes bloeien in de gemeenschappelijke tuin, die door hoge stenen muren van de percelen van de buren wordt afgegrensd. In het appartement onder Paula en Leni woont een gezin met twee kleine kinderen, op de beletage een ouder echtpaar. Doorgaans leven ze vredig naast elkaar. Alleen de tuin leidt zo nu en dan tot onenigheid. Het verlangen naar orde van het oudere stel botst met de chaotische en zelden met succes bekroonde spontane plantpogingen van het gezin op de middelste verdieping. Maar door de bank genomen respecteren ze elkaar, en eens per jaar houden ze een zomerfeest.

Paula loopt langzaam van de ene naar de andere kant van het balkon, dat zich uitstrekt over de breedte van drie kamers, die alle drie toegang hebben tot het balkon. De regen wordt minder, en van Wenzel heeft ze nog geen antwoord. Misschien is hij in zijn atelier aan het werk, misschien heeft hij haar bericht nog niet gelezen, misschien is hij onderweg naar haar. Maar dat hij zal komen, daar twijfelt ze niet aan.

Ze gaat met haar handen over de houten balustrade, maakt zichzelf bewust van de beweging van haar armen, haar handen,

daarna haar ademhaling en het feit dat ze zich moet inspannen om haar lichaam te voelen. Dat dringt zich niet op door pijn-tjes, stramheid of overmatige uitputting. Al lang geleden is ze opgehouden de schijnbare vanzelfsprekendheden als vanzelfsprekend te zien.

Tijdens haar huwelijk met Ludger was haar blik op een on-scherpe toekomst gericht geweest, na Johanna's dood op een overscherp verleden. In het heden hoort ze de deurbel en ze loopt naar de deur.

Wenzel heeft bloemen voor haar meegebracht. Hij plukt ze onderweg door het Rosentalpark, later worden ze over kleine vaasjes in Paula's appartement verdeeld.

Zijn dunnende haar draagt hij kortgeschoren. Wenzel is de eerste man die haar niet probeert te vormen. De eerste die zich soms alleen met háár lust bezighoudt. De eerste die ze niet aan haar ouders voorstelt.

Ze pakt zijn hand en loopt met hem naar de slaapkamer.

Terwijl hij haar langzaam uitkleedt, haar beveelt op haar buik te gaan liggen en haar met zijn vingertoppen ruw vanaf haar nek naar haar dijën streelt en ze uit elkaar duwt, moet ze een moment lang denken aan dat wat ze in zich opgesloten houdt. En dan vertelt ze hem over de mannen. Vertelt hem hoe ver ze is gegaan, welke dingen ze hun heeft toegestaan, alleen om een ander soort pijn te voelen. Een pijn die de rouw, die als een vrijgelaten demon in haar woedde, domineerde. Huilend vertelt ze waarvoor ze zich schaamde, wat ze fijn had gevonden, ondanks haar schaamte, en hoe de onderwerping haar voor een paar uur de dood van haar kind had doen vergeten. En als ze stopt met praten kust hij haar, volgt met zijn lippen de weg van zijn vingertoppen.

Op de ochtend van de bruiloft werden ze wakker van een geluid. Er was die nacht een raam open blijven staan. Een vogel was naar binnen gevlogen. In paniek fladderde hij tussen lampen en meubels in het rond. Hij vloog tegen de ruiten en viel op de grond, deed een nieuwe poging en miste opnieuw de weg naar buiten.

Paula sprong uit bed. Ze zette alle ramen open. Haar hart ging tekeer. Elke keer dat de vogel ergens tegenop botste kromp ze ineen. Ludger hielp haar. Samen joegen ze hem door het enorme vertrek. Maar tevergeefs. Hij vond de weg naar buiten niet. Het was nog vroeg; de ochtend schemerde in rozekleurig licht. De vogel rustte uit op de grond en ze besloten het af te wachten.

Terug in bed kroop Ludger dicht tegen haar aan. Hij legde een arm om haar heen en schurkte zijn hoofd tegen het hare aan. Zijn vingertoppen streelden haar buik. Toen er een rilling door haar lichaam ging stopte hij midden in zijn beweging. Niet veel later sliep hij weer.

Paula luisterde naar het gefladder en het korte, schelle gekrijs van de vogel, terwijl haar vingers tussen haar gespreide benen bewogen. Voorzichtig had ze zich losgemaakt uit zijn omhelzing. Ze lag op haar buik en drukte haar gezicht in het kussen.

Later schrok ze wakker van het gerinkel van de wekker. Ze stond meteen op en doorzocht de loft. De vogel was verdwenen.

*

Van hun huwelijksreis, die ze wandelend in de Vogezen doorbrachten, keerde Paula aangenaam uitgeput terug. Vanaf Sainte-Odile hadden ze zich via Col du Kreuzweg voortgeploeterd naar

Kaysersberg en vervolgens in zuidelijke richting naar het natuurgebied, met wisselvallig weer en – volgens Paula – levensgevaarlijke beklimmingen en afdalingen. Soms hadden ze urenlang zwijgend achter elkaar aan gelopen, omdat de paden smal waren en praten te veel energie kostte. Op andere momenten hadden ze naast elkaar gelopen en een beeld van hun gezamenlijke toekomst geschetst.

Kilometers achtereen kwamen ze niemand anders tegen. Ze picknickten op door de zon verwarmde rotsen, in kasteelruïnes en oude verdedigingswerken.

Zodra ze zaten haalde Ludger de kaarten tevoorschijn. Hij had er verschillende, met diverse schalen, en liet Paula steeds zien waar ze zich exact bevonden. Terwijl ze brood, kaas en appels aten zette hij de route voor de komende uren voor haar uiteen. Zijn enthousiasme voor de nauwkeurigheid van de wandelkaarten, waar zelfs het kleinste paadje op was ingetekend, was grenzeloos.

In de *fermes-auberges* waar ze overnachtten deelden ze hun meerpersoonskamers met andere wandelaars. Alleen de eerste en laatste nacht van hun tiendaagse reis sliepen ze in hotels, met een eigen badkamer en een comfortabel tweepersoonsbed, en alleen die twee nachten vreeën ze met elkaar. Ludger had de gewoonte om zich na het vrijen op te krullen en zijn hoofd tegen Paula's borst te leggen. Zo viel hij het liefst in slaap. Als Paula voorzichtig wegdraaide, omdat ze in die houding niet kon slapen, schoof hij weer naar haar toe. Zelfs diep in slaap schoof hij zodra hun lichamen geen contact meer hadden weer tegen haar aan. Dan stapte Paula uit bed, om aan de andere kant weer te gaan liggen. Toch vond ze deze fysieke bevestiging van zijn liefde prettig.

*

Op de eerste werkdag na hun reis werd Paula door haar collega's met haar nieuwe naam verwelkomd – Paula Krohn. En toen Marion, die samen met haar op de literatuurafdeling werkte, haar aan het eind van de dag toeriep 'Paula, je man is er!', kwam ze glimlachend overeind.

Het was een van die momenten die voor haar ook achteraf hun waarde zouden blijven behouden.

In spijkerbroek en linnen overhemd stond Ludger voor de tafel met nieuwe boeken naar haar te zwaaien. Waarom haar dat met trots vervulde had ze niet kunnen zeggen.

*

De sluier van hormonen lichtte iets op.

Vaak was Paula 's avonds alleen in de loft. Als ze het raam aan de kant van het kanaal opende stroomde de brakke lucht van het vuile water naar binnen; deed ze de ramen dicht, dan werd het onheilspellend stil. Haar eigen stem galmde door het enorme vertrek. Er waren geen afzonderlijke kamers, alleen een kubus in het midden, waarin zich de badkamer bevond.

Iedere avond wachtte ze tot Ludger thuiskwam. De temperieringsklus nam hem meer in beslag dan alle eerdere projecten, en vaak was hij laat. In de uren dat ze wachtte kookte of las ze wat, telefoneerde of stond voor het raam, zonder ooit te vergeten dat alles wat je doet slechts overbrugging is. Haar gespannen gevoel ging pas weg als ze het geluid van zijn sleutel in het slot hoorde, en Paula vroeg zich af of het echt alleen aan het appartement lag en de leegte daarin.

Steeds weer vlogen er vogels de loft binnen. Het lukte ze niet

allemaal om de weg terug naar buiten te vinden. Een duif met gebroken vleugel zat op een dag op de grond naast de eettafel. Een dode mus lag onder het raam waardoor hij naar binnen was gevlogen.

In het vervolg bleven de ramen dicht.

*

Iedere zondag ontbeten ze in Café Telegraph.

Ludger las de *FAZ* en de *Neue Zürcher Zeitung*, Paula *Der Spiegel* en *Die Zeit*.

Ze fietsten over de fietspaden langs Saale en Mulde, bezochten tentoonstellingen, gingen naar de bioscoop en kibbelden over welke film ze wilden gaan zien. Ludger had een voorkeur voor documentaires, Paula voor kunstenaarsbiografieën. Ludgers bezwaar tegen dat genre was dat Paula het in werkelijkheid geen dag in het leven van een Georg Trakl zou hebben uitgehouden, geen week in het leven van Camille Claudel. Zij verweet hem alles serieus te nemen, geen humor te hebben, geen lichtheid, en hij antwoordde dat juist die lichtheid, die zorgeloosheid, de wereld te gronde richtte.

Ze maakten ruzie over dingen waarvan ze niet hadden gedacht dat je er ruzie over kon maken. Hij fietste altijd harder dan zij. Hij keek niet naar haar om. Hij raasde met zijn fiets door verkeerslichten die op rood sprongen en reed aan de overkant verder, terwijl Paula nog stond te wachten tot het licht weer op groen sprong. Ook de route werd door hem bepaald. Vanaf elk willekeurig punt in de stad naar elke willekeurige bestemming wist hij de beste route. Als Paula dan op de kaart keek, die hij altijd bij zich had, moest ze hem uiteindelijk wel gelijk geven.

Soms bleef ze opzettelijk achter en reed haar eigen route. Ze